

УДК 327.51:355.02

О.В. КОЛОМІЄЦЬ

КОНЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ФРАНЦІЇ ЯК МОДЕЛЬ «РЕГІОНАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА»

Коломієць Олег Валерійович — кандидат політичних наук, старший науковий співробітник військової частини А1906

Аналізується концепція національної безпеки Франції, розглянуто її характеристики, запропоновано класифікацію моделі національної безпеки, а також здійснено її оцінку в якості можливої загрози національній безпеці України.

Ключові слова: Франція, національна безпека, зовнішня політика, концепція, модель.

Анализируется концепция национальной безопасности Франции, рассмотрено ее характеристики, предложено классификацию модели национальной безопасности, а также ее оценка в качестве возможной угрозы национальной безопасности Украины.

Ключевые слова: Франция, национальная безопасность, внешняя политика, концепция, модель.

Article is analyzed the concept of national security of France. On the basis of analysis its characteristics are considered, it is offered classification of model of national security, and also its estimation as possible threat of national security of Ukraine.

Keywords: France, national security, foreign policy, concept, model.

© О.В. Коломієць, 2012

На зовнішньополітичній арені Франція не має негативних наслідків колоніального минулого, що надає їй можливість претензій на глобальну роль у світі, які здійснюються шляхом посередництва між провідними західними країнами та іншими державами світу. Проте, на відміну від США, Франція ніколи не прагнула до однобічного гегемонізму. Традиційне забезпечення безпеки нею розглядається за допомогою рівноваги великих держав в рамках багатополярного світоустрою. Звідси традиційне прагнення Франції до проведення гнучкої політики балансування і відмова від будь-яких двосторонніх союзів на користь багатобічних [1–3].

Постановка проблеми. Переважна більшість досліджень в галузі національної безпеки Франції носить емпіричний характер і ґрунтується на аналітичному раціоналізмі. Майже відсутні системні наукові дослідження в зазначеній сфері, використання конструктивістського підходу до аналізу концепції національної безпеки та системи нацбезпеки в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми національної безпеки Франції досліджують в наукових працях як світові, російські вчені, так і українські науковці: Р.Арон, О.Веевер, П.-А.д'Аржансон, Б.Ірондель, Х.Ларсен, А.Мак-Леод, Ф.Моро-Дефарж, У.Хольм, Г.Флінн, В.Шмідт, Ю.Акімов, М.Арзаканян, К.Зуєва, Є.Обічкіна, Є.Сидорова, В.Ліпкан, О.Литвиненко, Є.Макаренко, В.Манжола, М.Ожеван, Г.Почепцов, Ю.Рубінський, А.Чичановський, О.Шаповалова та ін.

Мета статті. Метою статті є аналітичне дослідження концепції національної безпеки Франції з метою опису її характерних рис та класифікації моделі нацбезпеки, а також оцінки останньої в якості можливої загрози національній безпеці України.

Виклад основного матеріалу. Поряд з моделлю «світового панування», до яких можна віднести концепції національної безпеки США і Великобританії, існують більш «м'які» системи національної безпеки, які в переважній більшості можна охарактеризувати як «моделі регіонального лідерства». До них можна віднести концепції національної безпеки Бразилії, Росії, Франції, з певними обмеженнями Китаю, Японії та ін.

За своєю ідеологією вони мають дещо різний характер, мають особливі риси, завдання і шляхи їх реалізації. Проте, в цілому, головним завданням концепції національної безпеки зазначених країн є претензії на політичне домінування в певному регіоні світу.

Головною національною особливістю формування політики національної безпеки є стійке внутрішнє уявлення про те, що Франція є великою світовою державою. В цьому полягає голлістська традиція, сформульована Ш. де Голлем як «Франція лише в тому випадку є справжньою Францією, якщо вона перебуває в перших рядах». Джерела останньої лежать у так званому «націонал-кольбертизмі» за прізвиськом державного діяча епохи абсолютизму Ж. Б. Кольбера, прихильника централізованої держави, який проголошував культ верховного авторитету, всевладдя держави і недопущення нанесення йому якого-небудь збитку, котрий покладено в основу конституції V республіки [1–4].

В геополітичному плані Франція відносить себе не тільки до континентальної і морської держави одночасно, але й уточнює, що є єдиною, окрім Іспанії, європейською країною, що одночасно виходить до Атлантики і Середземномор'я. Таке положення Франції визначило троїстість її геополітичної моделі [3–7]:

– «тьєрмондизм» визначає для Франції необ-

хідність постійного глобального залучення як «зобов'язань і відповідальності» за свої підмандатні території й сприяння в розвитку своїм колишнім колоніям. Виправданням глобалізму Франції служить її статус постійного члена Ради Безпеки ООН і до 1995 року залежність розвитку своїх ядерних сил від полігона на атолі Муруроа;

– «європейський периметр» визначає важливість участі Франції в формуванні регіонального порядку як у Середземномор'ї, Північній Африці, так і на Близькому Сході і прилежних до нього акваторіях;

– «євроцентризм» визначається особливою важливістю стану безпеки в Європі й участі в європейських справах, де Франція традиційно розглядає себе як регіонального лідера, стримуючи при цьому європейські апетити США, Великобританії (англосаксонська група), Німеччини і навіть Росії.

Відмінною рисою управління системою національної безпеки Франції є особлива роль Президента республіки, що визначено конституцією 1958 року, згідно з якою президент є гарантом національної незалежності, територіальної цілісності, дотримання угод Співтовариства і договорів, а також главою Збройних сил. В зв'язку з особливим статусом президента в сфері національної безпеки, величезне значення набула його функція головного ідеолога її забезпечення. Саме національні доктрини і концепції, прийняті за основні напрями забезпечення безпеки (вони, зазвичай, не містяться в одному документі), є тими межами, які визначають поточні рішення і дають орієнтири для перспектив. При розробці програмних документів у галузі національної безпеки президент опирається на радників з канцелярії президента при Єлисейському палаці [1–4].

Роль політичних партій і представницьких органів влади у визначенні політики національної безпеки країни обмежена конституцією. Крім того, домінування виконавчої влади над законодавчою у Франції фактично зводить нанівець фактор міжпартійної боротьби при визначенні характеру концепції нацбезпеки. Проте більшість партій Франції розробляють свої програми зовнішньої і оборонної політики, а також публікують документи за різними аспектами безпеки.

При цьому відзначається фактична відсутність серйозних розбіжностей відносно політики національної безпеки між фракціями Національних зборів Франції, незалежно від гостроти теперішнього моменту і ступеня реальності зовнішніх загроз [2–5].

Франція після закінчення Другої світової війни основні зовнішньополітичні зусилля зосередила на застосуванні силової політики в своїх колоніальних володіннях. Інтеграція французьких збройних сил в НАТО, ремілітаризація і посилення позицій ФРН в 50–ті роки XX століття показали, що Франція не може забезпечити свої інтереси без знаходження самостійності стосовно США і НАТО, без перегляду своєї традиційної силової політики.

В основу національної доктрини президент Ш. Голль поклав гасло національної незалежності і величчя Франції, ідея нації була зведена в категорію

абсолютних цінностей. Останній зорієнтував Францію на багатополарний світоустрій і неприйняття біполярного розподілу миру в принципі. Перегляд колишньої політики останній побудував за наступною схемою: США поступово втрачають своє домінуюче положення, Росія трохи відступає в Європі, третій світ затверджує свою незалежність, але залишається пасивним. Такий підхід до світоустрою визначив основну місію Франції як гру на балансі сил провідних держав-лідерів і відмову від союзу з будь-якою з них. При цьому Франція ратувала за створення багатобічних союзів з урахуванням геополітичних факторів. Довгостроковою метою забезпечення безпеки країни Ш. Голль визначив необхідність зайняття країною одного з провідних місць в світі за допомогою комплексного використання інструментів національної могутності і швидкого економічного зростання під гаслом «розрядка – згода – співробітництво» [3–5].

Недостатня економічна могутність Франції, на думку голлістів, не гарантувала їй самостійності в західному світі, що викликало необхідність не тільки посилення дипломатичних, політичних і моральних резервів країни, але й тверду демонстрацію ядерної могутності. Ці міркування лягли в основу французької військової доктрини, що виходила із настанням неминучої стратегічної рівноваги по лінії СРСР – США, пріоритету Стратегічних ядерних сил над загальноновійськовими силами і незалежного забезпечення національної безпеки в світі. Концепція стримування «слабким сильного» мала на меті запобігання ядерної війни і визначала необхідність оборони від ядерного удару тільки національної території. Зазначені положення були узагальнені доктриною представника Генерального Штабу республіки Ш. Айєре «Оборони по всіх ази-мутах» 1967 року [2–7].

Доктрина Ш. Голля реалізовувалася через орієнтацію на зухвалу однобічність і претензії на глобальне залучення в політику національної безпеки. Ця політика знову привела Францію до дестабілізації внутрішньої обстановки і усвідомленню вимоги переглянути багато конфронтаційних положень зазначеної доктрини.

Спадкоємцем Ш. Голля Ж. Помпіду в основу національної доктрини ввів формулу «спадкоємність і оновлення». В її основі, як і раніше, були національні інтереси Франції та посилення ролі країни насамперед в Європі, а також Середземномор'ї та Близькому Сході. Ж. Помпіду відійшов від голлістської формули про велику французьку державу, спрямувавши національну доктрину до більшого реалізму. До середини 70-х років минулого століття Франція ввійшла в економічну кризу, що поховала мрію про економічний паритет із ФРН. Крім того, політичну владу в країні голлісти остаточно віддали право центристам.

Лідер «незалежних республіканців» В.Ж.д'Естен, зайнявши президентське крісло, радикально змінив голлістську формулу про великодержавність Франції, відводячи їй роль на чолі держав, що безпосередньо перебувають за наддержавами. Замість «величчя» висувалося гасло «вплив». Національна доктрина В.Ж.д'Естена

ґрунтувалася на наступних положеннях: Рада Європи, глобальне залучення, розширення двосторонніх зв'язків із країнами-постачальниками енергії і роль Франції як посередника між розвиненими країнами і третім світом. Це припускало можливість поступків з боку ЄС, відмови США від претензій на гегемонію і переорієнтацію третього світу на більш тісне зближення з Францією [4–7].

В основі політики національної безпеки Франції В.Ж.д'Естена лежали економічні пріоритети і, в першу чергу, подальше розширення європейської інтеграції. При цьому був зроблений крок вбік атлантизму, тобто допущення активного залучення США до європейських справ. Останнє можна зв'язати зі зростаючим відставанням Франції від ФРН за економічними показниками необхідністю і намаганням збалансувати могутність західнонімецьких сил загального призначення в Європі.

В цілому, за оцінками французьких політологів, політика національної безпеки Франції В.Ж.д'Естена займає проміжне положення між голлістською спадщиною і звабою атлантизму [3–8].

Спадкоємець на президентському кріслі В.Ж.д'Естена соціаліст Ф.Міттеран (1981–1995 роки) підтвердив ключові принципи голлізму в концепції національної безпеки, залишивши незмінними позиції відмови від військової реінтеграції в НАТО і самостійності Франції в питаннях нацбезпеки. Збереглася також і орієнтація на створення незалежного західноєвропейського центру сили на чолі з Францією [5–8].

На межі тисячоліть президентом Франції став Ж.Шірак. Його національна доктрина опирається на досить тверді голлістські установки – збереження незалежності і лідерства в Європі, опора на ядерне стримування в нових умовах. В той же час трактування національних інтересів Шираком стало більш гнучким і прагматичним, особливо у відношенні атлантизму і ролі НАТО [4–11].

Серед основних пріоритетів політики національної безпеки Франції на початку нового тисячоліття слід зазначити: підтвердження власного незалежного статусу через володіння ядерним потенціалом і значним військовим потенціалом; подальше зміцнення ЄС через валютний союз (євро) і франко-германська взаємодія, а також ОБСЄ; опора на адаптовану НАТО і формування моделі «чотиристороннього лідерства» в Європі.

В основі концепції лежить теза про те, що національна держава – основа європейської безпеки, тобто Франція є послідовницею «дозованої» європейської автономії на основі концепції «прагматичного євроцентризму».

Стосовно НАТО проглядається позиція Франції чинити супротив абсолютному лідерству США, проте залишити останніх заручником європейської безпеки в разі нестабільності в Східній Європі, на пострадянському просторі та Близькому Сході. На думку французьких аналітиків, для Франції необхідна протидія сильній Німеччині, кволій Росії і перманентній нестабільності. Висувається концепція «адаптованого НАТО», що означає для Франції участь тільки в її колективних операціях [6–11].

В червні 2008 року чинний Президент Франції Ніколя Саркозі запропонував нову доктрину національної безпеки V республіки – «Білу книгу по обороні і національній безпеці». В документі сформульовано п'ять базових стратегічних функцій, які повинні бути готові виконувати як національні збройні сили, так і відповідні державні відомства [12–15]:

1. Володіння необхідною інформацією і здатність попереджати події. Мається на увазі здатність військового і розвідувальних відомств збирати всю необхідну інформацію про потенційного супротивника, нові загрози й виклики, що, за розрахунками авторів документа, гарантує Франції збереження автономії в питанні ухвалення рішення й володіння стратегічною ініціативою.

2. Попередження або дії на випередження. Головною метою є недопущення виникнення серйозних загроз або викликів національній безпеці Франції. Планується використовувати весь спектр засобів: дипломатичні, економічні, військові, юридичні, культурні, а також їх комбінацію, координовану на національному або міжнародному рівні.

3. Стимування, під яким фактично розуміється ядерне стримування, що залишається одним з важливих і пріоритетних засобів забезпечення національної безпеки V республіки.

4. Захист, під яким розуміється як безпосереднє забезпечення військовими і поліцейськими методами безпеки населення і цілісності території самої Франції, так і здатність суспільства в цілому відновлюватися після сильної кризи і продовжувати життєдіяльність у попередньому режимі.

5. Втручання, яке визнається одним з основних методів використання французьких збройних сил для захисту інтересів національної безпеки. Причому попередження і втручання – завдання нероздільні, які необхідно вирішувати тільки разом. Військово-політичне керівництво Франції вважає, що республіці варто зосередити свою увагу на забезпеченні національних інтересів у таких важливих районах, як Атлантика і Середземномор'я, Перська затока і Аравійське море, а також Індійський океан. Саме тут у середньостроковій перспективі будуть зосереджені інтереси Франції й інших європейських держав, і саме звідси будуть виходити головні загрози їх національній безпеці.

У недалекому майбутньому Збройні сили Франції за межами держави можуть залучатися для участі в наступних операціях [12–18]:

- цивільні операції: відновлення інфраструктури в країні або виконання гуманітарних завдань;

- цивільно-військові операції, що виконуються за запитом керівництва певної країни з метою відновлення життєдіяльності держави або стабілізації внутрішньополітичної ситуації;

- воєнні операції, які, у свою чергу, підрозділяються на спеціальні операції (проводяться на національному рівні або з мінімальною міжнародною участю: звільнення заручників або ліквідація терористів), операції середнього масштабу (проводяться на національному рівні: евакуація французьких громадян з гарячих точок, а також «крапкові» операції проти ворогів держави – у від-

повідь на їхні агресивні дії у відношенні Франції), важливі операції (проводяться на міжнародному рівні: миротворчі операції або операції по відновленню миру і стабільності) і головні (основні) операції (проводяться на міжнародному рівні: в складі коаліційних сил або в союзі з іншими країнами; здійснюються тільки за межами Франції). Одним з найбільш серйозних нововведень, запропонованих у нинішній «Білій книзі по обороні», є позначення необхідності створення Ради національної оборони і безпеки на чолі з президентом країни. Однією із ключових структур нового органу стала Національна розвідувальна рада, що підпорядкована президентові країни. Практичну реалізацію рішень, прийнятих радою, покладено на прем'єр-міністра.

Також «Біла книга по обороні» визначає чотири основні напрямки гарантування безпеки громадян європейського співтовариства: зміцнення співробітництва в сфері боротьби з міжнародним тероризмом і організованою злочинністю; підвищення можливостей систем цивільної оборони країн Європи; координація дій різних країн у сфері протистояння кібератакам; забезпечення безпеки маршрутів поставки енергоре-

сурсів і стратегічно важливої сировини [13–18].

З метою практичної реалізації зазначених планів Франція запропонувала державам-партнерам підготувати єдину «Європейську Білу книгу по обороні та безпеці».

Висновки. Аналіз концепції національної безпеки Франції показав наступне. Сучасні основні концепції національної безпеки Франції обмежуються в цілому двома альтернативами: євроцентризмом і атлантизмом при регіональному лідерстві V республіки. Отже, описану модель концепції національної безпеки Франції можна охарактеризувати як модель «регіонального лідерства».

Згідно з діючою концепцією національної безпеки Франція не створюватиме для України системної і довгочасної загрози, оскільки на даний час національна держава за своїм економічним, військовим, науково-технічним та іншими потенціалами не представляє загрози V республіці. Проте існує реальна загроза зміни статусу держави-партнера на державу-загрозу для Франції в разі вступу України до будь-яких військово-політико-економічних союзів та організацій на чолі з Російською Федерацією.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Aron R. Immuable et changeante. De la IV-e a la V-e Republique. – Paris, 1959. – 219 p.
2. Арзаканян М. Ц. Генерал де Голль на пути к власти / М. Ц. Арзаканян. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 264 с.
3. Моро-Дефарж Ф. Введение в геополитику / Филипп Моро-Дефарж. – М.: Конкорд, 1996. – 147 с.
4. Доктрины и концепции национальной безопасности США, Франции и Японии [Электронный ресурс] // – Режим доступа: <http://www.budgetrf.ru/Publications/Magazines/VestnikSF/2000/vestniksf117-05/vestniksf117-05030.htm> #HL_13
5. Мовчан М. П. Вплив ідеології НАТО на формування зовнішньої та оборонної політики Франції та ФРН у євроатлантичному просторі у 1991 – 2003 рр. (за матеріалами мас-медіа Франції та ФРН): дис. ... канд. політ. наук: 23.00.03 / Микола Петрович Мовчан; Київ, нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2004. – 253 с.
6. Обичкина Е. О. Франция в поисках внешнеполитических ориентиров в постбиполярном мире: монография / Е. О. Обичкина; МГИМО (У) МИД России. – М.: МГИМО, 2004. – 487 с.
7. Франция в поисках новых путей / Отв. ред. Рубинский Ю. И.; Серия «Современная Европа». – М.: Институт Европы, 2007. – 621 с.
8. Шаповалова О. І. Трансатлантичний вимір європейської політики Франції за президентства Жака Шірака / О. І. Шаповалова // Нова парадигма: Журнал наукових праць. – Вип. 81. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – С. 125-137.
9. Зуева К. Внешняя политика Франции в эпоху «неоголлизма» / Катерина Зуева // Мировая экономика и междунар. отношения. – 2004. – № 1. – С. 70–79.
10. Акимов Ю. Г. Франция в мировом порядке начала XXI века: учеб. пособие / Ю. Г. Акимов, Р. В. Костюк, И. В. Чернов; С.-Пб. гос. ун-т, ф-т междунар. отношений. – СПб.: Изд-во СПбГУ, 2007. – 198 с.
11. Irondele B. European Foreign Policy: the End of French Europe? / B. Irondele // Journal of European Integration. – 2008. – Vol. 30, No. 1. – P. 155.
12. Colas D. French European Policy and Foreign Policy after the Referendum / D. Colas // American Foreign Policy Interests. – 2006. – Vol. 28, No. 1. – P. 47.
13. Sarkozy N. The French White Paper on Defense and National Security / Nicolas Sarkozy. – N.Y.: Odile Jacob, 2008. – 336 с.
14. Rapnouil M. L. National Security Reform. The French Approach / Manuel Lafont Rapnouil. – Washington: National Defense University, Institute for National Strategic, 2008. – 21 p.
15. d'Argenson P.-H. The Future of European Defense Policy / P.-H. d'Argenson // Survival. – October–November, 2009. – Vol. 51, No. 5. – P. 152.
16. Zimmermann L. Britain, France and Germany: priorities for the European Union's security and defense policy / Lars Zimmermann. – Monterrey: Naval postgraduate school, 2009. – 95 p.
17. Сидорова Е. А. Будущее ЕС после расширения: обновление сценария / Е. А. Сидорова // Мировая экономика и междунар. отношения. – 2010. – № 6. – С. 117–127.
18. Belkin P. France: Factors Shaping Foreign Policy, and Issues in U.S. – French Relations / Paul Belkin. – Washington: Congressional Research Service, 2011. – 22 p.